

in tisuće. V glagolu ima Bodul marsikaj, česar ni v serbsčini. Njegov kondicional je: bim (bin), biš, bi, bimo, bite, bi. V 1. osebi sedanjega časa ima še dostikrat u: viju (vidim), ginu, umiru. „Mišlju, ja mišlju, promišlju — kako bih ju ja probudil“ (Narodna pes.). V tretji osebi se še *t* nahaja

„Stojit meni Verbniska — pod njon t' mi je vodniška
U lete je studena“

(Narodna pesem).

Razun futura: hoću jahati, se je ohranilo tudi: budu jahati.

Imperfekt in aorist imata včasih dolgo formo, kakor jo tudi nekateri Dalmatini pišejo, na priliko vijahómô (serb. vidjasmo) vijahótê; rekoómô, rekoótê. Čudna je forma: pospohótê (serb. púsustê) iz posuti, pospem. Pametiti je particip bišuc (od biti, sem) „dika ti za minulo i za bišucê“ („hvala ti za prejete in prihodnje dobrote). — Tudi v glasovih se ne ujema Bodul vselej s Serbom. Konsonantov *dj* i *št* nima, pravi *j* in *šč*, kakor Slovenci; svoj *é* izgovarja dosti bolj mehko od Serbov. Na koncu slovke se tim *l* vedno v *o* omehčava: bio, imao; Bodul si je *l* ohranil, toda ga bolj debelo izgovarja, kakor bezjaški Slovenci, približevaje se Poljakom in Rusom. Kjer se je stari pologlasnik Serbom v *a* premenil, ali pa se *a* sam izcimil, govore Boduli povsod *e*: den (ne dan), len, lonec, misel, sem rekel. Ostala horvaščina je v tem serbsčini enaka. Posebno imenitno je, da je Bodulom vokal *l* ostal, k večjemu mu kratek *e* spred stavijo: pln, peln (ne pun); slza, selza; plh, pelh; gltati; blha, belha (in bleha); slnce; vendar nikoli vlk, ampak le vuk, tudi ne hlm (kar se pa na Čresu tudi govori), ampak hlām. — Neizrečeno bogastvo je tudi v besedah med Boduli, najlepši še tū živé, katerim drugej sledu več ni. Za poljubiti (kušniti) imajo; lobzati, za plug verganj; za bliska se: maga; apno je klak, dekle golica (primeri česki: holka), morski pritok in odtok: plima in oseka itd. — Kar jez vem, Bodul ne poje rad, je bolj resnoben, Bodulke pa mnogo lepih narodnih pesem znajo in prepevajo. Napevi so vsem enaki, za me kaj žalostni. Vselej je refrén zraven: nina — ninaja — nina — nine, ki ga čudno zategujejo, da se ga tujec ne privadi lahko. Ta refrén včasih celó sred besed devajo. Tako na pr. je narodna pesem:

Sidili su Bosanke — pod gradom Dubrovnikom,

Sidec mi besijahu: — oženimo mi Marka,

Marka kraljevića — — —

Pa to pojo:

Sidili su Bosā — sa — ni — nanke

pod gradom Dubrovnikom.

Sidec mi besijā — ja — ni — nahu itd.

Junaške poezije Kerk nima, za pokušnjo nate tū lirično, ki je nekak v rodu naši slovenski o lepi Vidi:

Primorkinja konja jaše — i zlaćenu sablju paše

Nad Dunaj se naslonjaše — sama s sobon govoraše:

Mili Bože! lipa sem ti — lipa, bela i rumena

Tenka boka i visoka — nego nisem černa oka!

Da bim bila černa oka — tri bim gradi pomamila

I samoga Ali-bega — ali brajna ali njega.

To su čuli slugi Bega — ter su Begu povidali:

Ali Beže gospodine! — Vidili smo primorkinju.

Gdi dobroga konja jaše — i zlaćenu čordu paše.

Na Dunaj se ogledaše — sama s sobon govoraše.

Mili Bože! lipa sem ti — lipa, bela i rumena.

Tenka boka i visoka! — nego nisem černa oka,

Da bim bila černa oka — tri bim gradi pomamila

I samoga Ali — bega — ali brajna ali njega.

Poslušajte slugi moji — dovedite primorkinju,

Mirit ćemo kosu čordom — mirit ćemo kosu čordom.

Ako j' kosa dalja čorde — ostati će ona ovde

Ako j' kraća nego čorda — bit će ljuba brajna moga

Mirili smo kosu čordom — dalja j' kosa neg je čorda

To je ljuba draga moja — to je ljuba draga moja.

Razun pesem pa imajo Boduli mnogo narodnih pripovedk. Omenil bom tū nekaj zgodovinskih in mitoloških.

Že sem pripovedoval, kako ima narod Frankopane še zdaj v spominu; ko so oni kraljevali, pravijo, je bil še Bog z nami; kar se je počelo, je vse od rok šlo; zadnjo

Frankopanico imenujejo „dobro gospo“. Dokler je mogla, je popotovala peš po otoku, povsod pomagaje, zlasti pa sirot iskaje in jih s sabo v svoj grad jemaje, kjer so vse potrebno dobivale. Ko se je postarala, sta jo dva bela konja sèm ter tje prepeljavala; dostikrat pa so tudi vidili, da jo je čudotvoren voz brez kónj sam ulekel. Ko je umerla, je vse žalosti onemoglo; vsi prijetli in služabniki so šli hitro za njo; belcoma se ni ljubilo več jesti, britko plakaje sta pri njenem grobu ostala in nazadnje poginila; celó trava se je posušila, kodar je pred ona hodila. Toda še po smerti se je nekterim dobrim ljudem prikazovala in pravijo, da se tudi zdaj še prikazuje, kot častitljiva, v černo oblečena žena, svojim ljubljencem pomagaje. Človeka pa ni strah, kadar jo zagleda, kakor ga je vèš, kersnikov in drugih prikazen strah; ampak mu je nekak čudno sladko pri sèrcu, da ne vedoč po več let z njo hodi ter misli, da je komaj nekaj trenutkov pri nji bil.

Pomni se tudi bitev na grobniškem polji (1241?) med Tartari in Hrovati. Kakor strašen, črn oblak so pridivjali psoglavi Turki po zemlji in po zraku. Pobožni Frankopan jih je čakal s svojimi kmeti, ki nimajo družega orožja kakor poljske pralice. Trikrat padejo kristjani v molitvi na zemljo. Po prvi molitvi se razdeli gora; v razpoklini se pokaže grobniško polje, obdano s stermimi hribi, polnimi nasutega kamenja, po drugi molitvi se premené pralice v oistre sulice in po tretji prijezdi na ognjenem konji nebešk junak. Junak odbije psoglavskemu vojvodu, najhujemu veščaku, glavo; kmetje pa usipajo od strani s pečin na ajde kamenje, napadaje jih od spredaj s svojimi sulicami. Potokoma je tekla kri; vsi psoglavci poginejo, pa tudi mnogo kristjanov za vero umerje. Kjer je kerščanska kri tekla, je zdaj zeleno, rodovitno polje, kjer pa ajdovska, je kamnitna puščava.

O Krasu sem slišal to-le. Nekdaj je bil celi Vinodol lep, cvetoč raj, pa je imel čudnega gospodarja, ognjenega zmaja Negotina. Ta je stanoval daleč na nekem otoku. Le enkrat v letu je prišel v Vinodol po davek — po sedem čistih devic — in prejemši jih je dal kmetom bukve, v katerih je bilo vse zapisano, kdaj jim bo dež poslal, kdaj vročino in zopet zimo, kdaj naj sejejo, žanjejo itd. Poslušaje ga so živeli ljudje srečno in bogato. Enkrat so bili za zmaja zopet device pripravili, vsaki dan ga pričakovaje. Imeli so jih v nadstropji zaperte in sedem stražarjev iz Dobrinja jih varuje. Stražarjem je dolg čas, pa si napravijo igro. Postavivši po koncu dolgo sulico se skušajo, kateri jo bo preskočil. Bili so krepki, urni mladenčiči; preskočijo jo vsi od prvega do zadnjega. V poskoku vidijo skozi okno lepe device ter se va-nje zaljubijo. Kmali potem pride zmaj Negotin po davek. Devic ne dobi več čistih. Pa se razserdi in obleti z ognjenimi kreljutami Vinodol, požigaje stern, sadje, hiše in zemljo. Od tistih dôb je ta pokrajina pusta ostala, le z velikim trudom in z žulji se sèm ter tje kaj prideluje. (Konec sl.)

Ozir po avstrijskem cesarstvu.

V statističnem spisu „Allgem. Bevölkerungsstatistik“ od dr. Wappaeus-a beremo zastran obljudjenja našega cesarstva to-le:

V našem cesarstvu stanuje na 1 kvadratni milji v severno-izhodnih deželah po 2718, v južno-izhodnih po 2076 ljudi, v severno-zahodnih 4178, v južno-zahodnih pa po 3867, v sredi 2818; po srednji rajtengi v celem cesarstvu tedaj na vsaki štirjaški milji po 2449 duš (brez vojakov). Od leta 1818 do 1827 se je ljudstvo množilo v našem cesarstvu pri vsakih sto ljudeh nekoliko čez enega, od leta 1831 do 1856 pa čedalje manj. Prerajtano je po tem, da more število prebivavcov našega cesarstva čez 385 let še enkrat tolikošno biti kakor je zdaj, na Francozskem še le čez 405, v zedinjenih državah severne Amerike pa že čez 29 let, brez ptujih naseljencov. — Po

Wappäus-u pride v našem cesarstvu na nekaj čez 25 ljudi 1 novorojen otrok; med 29 ljudmi umerje 1, z mertvorojenimi pa pride na 30 ljudi 1 merlič.

Dopisi.

Iz Veprinca 4. sept. J. K. — V ponedeljak 5. dan t. m. imela je mladež Rukavaške kaplanije, Kastavske plevanije ovoletni šolski izpit (izpraševanje). Medju 95 učenci ni bilo ne jednoga, da ne bi bil iz vseh v tej učivni razlaganih nauk dal na dano upitanje zadovoljnega odgovora. Serca vseh pričujočih gospodov in šolskih prijateljev bile so veselja ginjene, biti svedokom tako dobro naučene mladeži. Bog živi in uzderži mnogočastnoga gospodina kapelana in marljivega učitelja Osipa Janca zdravega in veselega, da bo mogel tudi vprihodnje napredovati svojo neutrudljivostjo v cerkvi in v školi.

Iz Gorice 21. sept. — Da so naši Latinci in Nemci z bogoslovci vred za letos še pred polovico avgusta svojo šolsko preskušnjo dostali in jo berž potem veseli vsak na svoj dom posmodili, je bravcem slovenskih časopisov dobro znano. Sicer pa največji del očitnih spraševanj v Gorici spada na mesec september. Spomnim tu samo treh, ki bi utegnile nad drugimi zanimivše biti, in sicer toliko, kolikor se to na kratko dopovedati dá, da človek ni dolgočasen svojim bravcem. — 1. dan t. m. je bilo namreč spraševanje gluhonemov (mutastih) obojega spola. Zanimivo je to spraševanje gotovo vsacemu, ki se prepričati hoče, kako da se tudi gluhomutci dobro brati, lepo pisati, urno rajtati, keršanskega nauka in družih potrebnih znanost naučiti dajo, se vé da po znamenjih njim lastnih. Marsikomu se te reve v serce smilijo, jih viditi, kako da se na uprašanja učnikov ali učnic tudi z jezikom odgovoriti napenjajo, čeravno sploh le malo razumljive besede ali marveč neprijetne glasove od sebe pèhajo. Na zadnje sta bližej pristopila pred poslušavce dva mala fantiča, ktera izmed 55 součencov in součenk najbolj čisto in zastopno besedo izgovarjata. Pogovarjala sta se o prihodnjih opravilih ob času šolskih praznikov, in to tako po domače in prijetno, da sta vse pričujoče do zdaj bolj v nesrečne gluhomutce zamišljene goste razvedrila in jih v smeh posilila. Sledilo je potem obdarovanje najpridniših. Delili so darila sami premilostivi knez in nadškof gg. Andrej, katerim so še kak srebernenk pridjali, kar je otrokom še najbolj dopadlo. Tud je bila v bližnji izbici marsikaka izdelana roba izpostavljena na pogled in v spričevanje, da se nekteri fantiči pod vodstvom domačega mojstra prav lepo mizariti, deklina pa od častitih šolskih sester zvunej šolskih nauk tudi prav čedno šivati, plesti in vezati (štikati) učijo. Iz letošnjega programa, ktereja je častito vodstvo pri tej priložnosti na svetlo dalo, se razvidi, da je gluhomutnišnica zavolj potrebnih stroškov v dolg za 960 gold. 27 kr. zabredla, zavoljo ktereja je treba bilo enega učnika odpustiti, novih rejencov pa za zdaj sprejeti ne premore. Vodstvo tega ljudomilega inštituta se toraj na dobrotne prebivavce cele primorske dežele obrača z milo prošnjo, naj bi to tako koristno in potrebno napravo v blagor svojih mutastih bratov po moči podpirati in ji iz pešajočega stanú na noge pomagati blagovolili. Bog daj, da bi te besede njegove ne bile klic upijočega v puščavi! — Poleg inštituta gluhonemov je naprava za male otroke (Kleinkinderbewahranstalt) do šestega leta, v skerb šolskim sestram izročena. Osnovala jo je, ravno bo zdaj leto in dan, blagorodna gospodična Matilda grofinja Koronin-ova, za šolo in blagor človeštva vsa uneta. Pri očitnem spraševanju otročičev iz te naprave, tudi 1. dan septembra popoldne, se je bilo za prvič prav obilno poslušavcov sošlo. Viditi in slišati, kako da se mali otročiči serčno obnašajo, pridno odgovarjajo in veselo prepevajo, je vse pričujoče goste z veseljem navdalo. Pridnejši so bili s primerjenimi darili raz-

veseljeni. Posebna hvala gré častitim šolskim sestram, ki so se z njimi celo leto trudile in ubijale; pokazale so pa tudi zdaj, da so za take naprave prav ugodne, in da so vsem otrokom, ki so jim v skerb izročeni, res ljubeznjive matere. To že tudi mali otroci spoznajo, ker se jih kot svojih lastnih mamk oklepajo. Želeti bi bilo, naj bi tem pobožnim, v šolstvu skoz in skoz izučnim sestram priložniši stariši svoje otroke v popolno izrejo izročevali. — 19. ravno t. m. pa je bila preskušnja v zavodu zanemarjenih otrok. Tudi ti otroci, 40 po številu, so pričujočim poslušavcom pokazali, da so se letos zlasti kaj pridno v šoli učili; zakaj odgovarjali so na vsako vprašanje prav dobro, posebno pa iz keršanskega nauka tako urno, da niso nobene dolžni ostali. Hvala v tem gré neutrudljivemu letošnjemu vodju, gosp. Antonu Kumarju, mlademu duhovnu, ki se z učnikom, M. Samcom vred, čeravno še z drugimi opravili preobložen, vendar s stanovitno serčnostjo za dušni in telesni blagor izročeni otrok poteguje. H koncu izpraševanja ustane eden teh fantičev, se gostom ponižno priklone in jim svoj in svojih tovaršev nekdanji in sedanji stan z ginljivo besedo pred oči stavi, in se vsem podpornikom serčno zahvaljuje tako, da so bili vsi pričujoči do solz ginjeni. Sledilo je potem obdarovanje najpridniših tudi po našem premilostivem nadškofu, ki so tudi po poprejšni navadi tega zavoda šesterim najpridnišim sreberne medalje na persi pripeli. Častiti gosti, med njimi tudi dva tuja imenitna gospoda, namreč prečastiti gosp. Novak, korar ljubljanski in blagi gospod Fulčini, deželni poglavar postavne modeneške vlade, kot vsi domači gospodje so popolnoma zadovoljni zavod zapustili. — Da je silno težka naloga take zanemarjene otroke tako otesati kakor bi se želelo in imelo, vsaki lahko spozná, če le premisli, da se ti otroci od jutra do večera zunej zavoda pri svojih mojstrih v delavnicah med delavci raznih rokodelstev znajdejo. — Kar bi se še vprašati imelo, je to: zakaj bi se ti rokodelski otroci, če se že z nemškim jezikom učijo, saj nekoliko tudi v slovenščini ne izurili, ki je v našem mestu toliko potrebna, ker se na tergu, v delavnicah, v štacunah, v vradnijah vedno s Slovenci sučemo? Res čudno je to, da se začetne šole nimajo za to, kar bi imele biti: za izučenje mladine v raznih za življenje potrebnih praktičnih vednostih v domačem jeziku, ampak da so le šole tujih jezikov!! — Sicer pa vsem takem in enakem napravam mnogo mnogo podpornikov želim, in blagor vsakemu človeku zakličem, ki ne samo za svojo mavho samopašno skerbí, ampak keršanske ljubezni do svojega bližnjega unet tudi v djanji kakor si bodi po svoji zmožnosti kaže, da mu je res mar na dušni in telesni sreči človeštva! J. Furlani.

Iz Idrije. — Popisov šolskih preskušinj in slovesnih šolskih sklepov so se bravci naših časnikov menda že tako naveličali, da se človek ne derzne več ziniti o tej reči, ako nima naznaniti kaj vse posebnega in res zanimivega. Taka pa je v vsakem oziru veselica, ki se že nekaj let napravlja v Idrii le samim šolskim obdarjencom (premijantom). Ker ta vsa posebna slovesnost še ni bila — kar jez vem — omenjena v nobenem slovenskem časniku, in jo tudi letos še zmiraj pogrešamo, ker je pretekkel že cel mesec, kar je bila, naj omenim jez bivši priča kaj od nje. — Drugod je z zahvalno mašo in delitvijo šolskih daril končana vsa slovesnost šolskega leta. V Idrii pa napravlja sedanji predstojnik tamošnjega rudnika, v živo spodbudo šolarjev k pridnemu učenju in zglednemu obnašanju, leto za letom na svoje stroške javno in slovesno pogostbo šolskih obdarjencov „na zemlji“ — idrijskem „praterji“. S tem še posebnem poslavljanjem in gostovanjem pa blagi mladinoljub ne išče le samo še bolj uneti svoje izvoljence za stanovitnost, manj izverstne in zanikerne pa spodbadati v posnemo izverstnejih součencov, temuč hoče jim pri tej slovesni priložnosti sam in v pričo duhovske in svetne gospode globoko v spomin in serce vtisniti marsikak vevražin nauk in opomin — ne